

Marcin Stanisław Wilga, Mirosław Wantoch-Rekowski



**SIATKOBLASZEK MACZUGOWATY *GOMPHUS CLAVATUS*
(PERS.: FR.) S. F. GRAY – NOWY GATUNEK GRZYBA
W REJONIE WEJHEROWA (POMORZE GDAŃSKIE)**

**Violet chanterelle *Gomphus clavatus* (Pers.: Fr.) S. F. Gray
– a new fungus species in Wejherowo region (Gdańskie Pomerania)**

ABSTRAKT: Praca opisuje nowe stanowisko rzadkiego gatunku grzyba *Gomphus clavatus* w Puszczy Darżlubskiej koło Wejherowa.

SŁOWA KLUCZOWE: *Gomphus clavatus*, Basidiomycota, zagrożone i chronione gatunki, Puszcza Darżlubska, Północna Polska

ABSTRACT: A new stand of very rare species of macromycetes *Gomphus clavatus* in Puszcza Darżlubska forest near Wejherowo has been described.

KEY WORDS: *Gomphus clavatus*, Basidiomycota, threatened and protected species, Puszcza Darżlubska forest, northern Poland

Wstęp

Siatkoblaszek maczugowaty *Gomphus clavatus* (Pers.: Fr.) S. F. Gray [syn. *Neurophyllum clavatum* (Pers.: Fr.) Pat.] należy do rodziny siatkoblaszkowatych *Gomphaceae* w rzędzie sromotnikowatych *Phallales* (Wojewoda 2003). W Europie wymieniony gatunek występuje rzadko, tylko lokalnie części w średnich i wyższych partiach gór. Zasiedla przede wszystkim lasy iglaste, rzadziej mieszane z udziałem buka zwyczajnego *Fagus sylvatica*; występuje najczęściej pod świerkiem pospolitym *Picea abies* i jodłą pospolitą *Abies alba*, ale także pod wspomnianym bukiem. Takson wyraźnie preferuje gleby wapienne (Bielli 1997, Gerhardt 2006, Škubla 2007). Agerer et al. (1998) opisują gatunek

jako mikoryzowy, wchodzący w symbiozę ze świerkiem.

W Polsce siatkoblaszek maczugowaty jest wymieniany z obszarów położonych wyżej, m.in. z okolic Częstochowy i Ojcowa (Wyżyna Wieluńsko-Krakowska), z Roztocza, Gór Świętokrzyskich, Beskidu Niskiego i Sądeckiego, Bieszczadów, Gorców, Sudetów i Tatr (Wojewoda 2003). Stanowisk niżowych jest znacznie mniej – skąpe dane o jego występowaniu na tym obszarze pochodzą z okolic Opola (Wojewoda 2003); inne niżowe stanowisko tego gatunku opisał Teodorowicz (1936) z Kępy Redłowskiej w rejonie Gdyni.

Gatunek należy do grzybów jadalnych, ale podlega ochronie ścisłej (Rozporządzenie Min. Środ. 2004b); znajduje się również

na krajowej czerwonej liście macromycetes w kategorii „wymierające” – [E] (Wojewoda i Ławrynowicz 2006).

Owocniki siatkoblaszka maczugowatego wyrastają przez wiele lat na tym samym stanowisku, od sierpnia do października, pojedynczo lub w grupach, często w rzędach lub czarcich kręgach (Škubla 2007). Dorastają do 40-100 (150) mm wysokości, są liliowe, fioletowe, z wiekiem przebarwiają się na kolor ochrowobrązowy. Ich górna powierzchnia jest delikatnie omszona, a brzeg ostry, falisty. Hymenofor ma kształt grubych, nieregularnych i rozwidlonych listewek zbiegających do podstawy trzona, niekiedy połączonych w siateczkę. Początkowo hymenofor jest fioletowy, a następnie stopniowo zmienia barwę na czerwobrązową, która z wiekiem blednie. Podstawki są 4-zarodniko-

we, o wymiarach: $50-65 \times 9-11 \mu\text{m}$. Zarodniki są elipsoidalne, grubo brodawkowane, szorstkie, żółtawe do czerwonooczerwonych, z kroplami, nieamyloidalne, o wymiarach: $12,6-16,5 \times 6,3-8,3 \mu\text{m}$ ($10-14 \times 4,5-5,5 \mu\text{m}$). Ich wysyp jest ciemnożółty (Domański 1978, Snowarski 2005).

Nowe stanowisko gatunku w rejonie Wejherowa

Nowe pomorskie stanowisko stwierdzono 1 sierpnia 2009 r. podczas badań terenowych prowadzonych w rejonie Wejherowa, na południowo-zachodnim krańcu Puszczy Darżlubskiej (Pomorze Gdańskie, Nadl. Wejherowo, Leśn. Orle, kwadrat AT-POL CA57). Położone jest ono na stromym



Ryc. 1. Położenie stanowiska siatkoblaszka maczugowatego *Gomphus clavatus* w rejonie Wejherowa (Pomorze Gdańskie); □ – położenie Cementowni „Wejherowo”; ○ – lokalizacja stanowiska: N 54°37,624'; E 018°12,303'

Fig. 1. Location of violet chanterelle *Gomphus clavatus* in the area of Wejherowo (Gdańskie Pomorze); □ – location of cement plant “Wejherowo”; ○ – location of the fungus stand: N 54°37,624'; E 018°12,303'

dolinny zbocz, w gęstym, zacienionym lesie bukowym, nawiązującym do *Luzulo pilosae-Fagetum*, z niewielką domieszką sosny zwyczajnej *Pinus sylvestris* i świerka pospolitego *Picea abies*. Bardzo skąpe runo (wynik ocienienia) tworzą m.in. przytulia wonna *Galium odoratum*, korzeniówka naga *Monotropa hypophegea* oraz gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*. W wyniku poważnych przekształceń siedliska, o charakterze antropogenicznym, jednoznaczne określenie zbiorowiska roślinności tam występującej jest problematyczne (Kurowska 1984).

W części wierzchowinowej wyniosłości terenowej, graniczącej ze stanowiskiem siatkoblaszka maczugowatego i zajętej prawdopodobnie przez mocno zniekształconą kwaśną buczynę niżową (*Luzulo pilosae-Fagetum*), występuje bogata populacja

kilku gatunków storczyków (Orchidaceae). Najliczniej występują: podkolan biały *Platanthera bifolia*, storzan bezlistny *Epipogium aphyllum*, gnieźnik leśny i kruszczyk szerokolistny w odmianie typowej *Epipactis helleborine* var. *helleborine*. Pozostałe stwierdzone gatunki – listera jajowata *Listera ovata* i tajeża jednostronna *Goodyera repens*, są już mniej liczne (Święczkowska, 2010; obserwacje własne autorów, 01.08.2009). Wymienione powyżej gatunki storczyków podlegają w Polsce ochronie ścisłej (Rozporządzenie 2004a).

Na stanowisku siatkoblaszka zauważono kilkanaście owocników w różnym stadium rozwoju, rosnących gromadnie w dwóch miejscach po obu stronach duktu i oddalonych względem siebie o kilkanaście metrów – fot. 1. (*leg. et det.* M. S. Wilga & M. Wan-



Fot. 1. Niedojrzałe owocniki siatkoblaszka maczugowatego, okolice Wejherowa. M. S. Wilga, 01.08.2009

Fot. 1. Immature basidiomes of *Gomphus clavatus*, Wejherowo environs. Photo by M. S. Wilga, 01.08.2009

toch-Rekowski, 01.08.2009). Pobrany materiał został przesłany do Stacji Badawczej Instytutu Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN w Turwi koło Kościana (*sine num.*). Stanowisko zostało także zgłoszone do rejestru gatunków rzadkich (www.grzyby.pl/rejestr-grzybow-chronionych-i-zagrozonych.htm) z numerem (ID) 139346. Na zbiór owocników autorzy otrzymali zezwolenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gdańsku (- 22-PN.II-6630-2-43/09/ml).

Podsumowanie

Zakwaszone glebowe podłoże na obszarach leśnych, sąsiadujących z większymi ośrodkami miejskimi, ogranicza lub wręcz uniemożliwia rozwój mikrobioty preferującej gleby o odczynie obojętnym, a tym bardziej zasadowym (por. Mędrzycka 1995). Choć stwierdzone stanowisko siatkoblaszka znajduje się właśnie w bliskości obszaru zurbanizowanego, pyły zawierające węglan wapnia CaCO_3 , emitowane przez Cementownię „Wejherowo”, funkcjonującą od roku 1872, redukują kwaśny odczyn gleby (patrz ryc. 1). Dzięki temu, przy sprzyjających wiatrach, na opisanym stanowisku powstały dogodne warunki edaficzne dla rozwoju omawianego kalcyfilnego grzyba; obecnie znacznie zmniejszono emisję tych zanieczyszczeń. Oddziaływanie owych pyłów na roślinność występującą w rejonie wymienionej cementowni zostało opisane przez Kurowską (1984).

Drugim czynnikiem umożliwiającym występowanie *Gomphus clavatus* w opisanym rejonie są lokalne warunki topoklimatyczne – wyniesienie terenu ponad 50 m n.p.m. oraz

złożona budowa geomorfologiczna (szereg głębokich rozcięć erozyjnych, stromych zboczy itp.), a także mikroklimat zbliżony do podgórskiego w następstwie bliskości Bałtyku. Pomorze należy pod względem klimatycznym w całości do dziedziny bałtyckiej, którą cechują silniejsze wpływy oceaniczne w porównaniu z klimatem innych części Polski; cechą charakterystyczną klimatu północnego Pomorza są m.in. częstsze i obfitsze opady deszczu oraz niższe letnie temperatury (por. Jasnowska i Jasnowski 1983).

Trzecim czynnikiem warunkującym egzystencję omawianego gatunku jest szata roślinna, którą stanowi las z udziałem buka zwyczajnego (gat. dominujący) i świerka pospolitego (domieszka obok sosny zwyczajnej).

Ze względu na rzadkość występowania siatkoblaszka maczugowatego w Polsce, zwłaszcza w jej części niżowej, gdzie dotąd stwierdzono tylko dwa stanowiska (Opole i Gdynia), nowo znalezione miejsce jego egzystencji powinno zostać objęte formą ochrony prawnej. Jest to o tyle istotne, że gatunek należy do grzybów chronionych i wymierających – kat. [E]. Proponujemy wprowadzenie tu ostoi o powierzchni nie mniejszej niż 2-3 ha lub większej, chroniącej także stanowiska wymienionych w niniejszym artykule storczyków, zwłaszcza unikatowego storzana bezlistnego. Niewątpliwie dobrym rozwiązaniem byłoby utworzenie tu rezerwatu przyrody o charakterze leśnym lub florystycznym.

Podziękowanie. Autorzy dziękują Pani Emilii Świączkowskiej za wspólnie przeprowadzone badania terenowe oraz konsultacje fitosocjologiczne.

LITERATURA

- AGERER R., BEENKEN L., CHRISTAN J. 1998. *Gomphus clavatus* (Pers.: Fr.) S. F. Gray + *Picea abies* (L.) Karst. Descr. Ectomyc. 3: 25-29.
- BIELLI E. 2001. Podręczny leksykon przyrodniczy. Grzyby. Bertelsmann Media Sp. z o. o. Horyzont, Warszawa.
- DOMAŃSKI S. (Ed.) 1978. Mała flora grzybów. Tom I. Basidiomycetes (Podstawczaki). Aphyllophorales (Bezblaszkowe). Thelephorales (Chropiatkowe). Cz. 3. Amylariaceae, Aphelariaceae, Cantharellaceae, Gomphaceae, Physalacriaceae, Punctulariaceae, Sparassidaceae, Thelephoraceae. PWN, Warszawa-Kraków.
- GERHARDT E. 2006. Grzyby. Wielki ilustrowany przewodnik. Bauer-Weltbild Media Sp. z o. o, Warszawa.
- JASNOWSKA J., JASNOWSKI M. 1983. Przyroda Polska. Pojezierze Zachodniopomorskie. Wiedza Powszechna, Warszawa.
- KUROWSKA M. 1984. Flora naczyniowa południowo-zachodniej części Puszczy Darżlubskiej i jej zmiany wywołane emisją zanieczyszczeń z Cementowni „Wejherowo” (mscr.). Praca magisterska wykonana w Katedrze Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Gdańskiego, Gdynia.
- MĘDRZYCKA K. B. 1995. Raport z badań zanieczyszczenia atmosfery w okresie grzewczym 1994-95 na terenie leśnictwa Stara Piła. (mscr.). Praca badawcza prowadzona na Wydziale Chemicznym Politechniki Gdańskiej we współpracy z Blekinge Air Quality Association ze Szwecji. Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- ROZPORZĄDZENIE 2004a. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. Dz. U. 2004 nr 168, poz. 1764, Warszawa.
- ROZPORZĄDZENIE 2004b. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną. Dz. U. 2004 nr 168, poz. 1765, Warszawa.
- ŠKUBLA P. 2007. Wielki atlas grzybów. Wyd. „Elipsa” S. A., Poznań.
- SNOWARSKI M. 2005. Atlas grzybów. Wyd. Pascal Sp. z o. o., Bielsko-Biała.
- ŚWIĘCZKOWSKA E. 2010. Masowy pojaw *Epipogium aphyllum* Sw. na stanowisku w sąsiedztwie Cementowni Wejherowo w świetle dotychczasowych notowań na Pomorzu Gdańskim. (mscr.). Acta Bot. Cassub. 7-9: 177-187.
- TEODOROWICZ F. 1936. Grzyby wyższe polskiego Wybrzeża. Tow. Nauk. w Toruniu Bad. Przyr. Pomorskie 2: 1-65.
- WOJEWODA W. 2003. Checklist of Polish larger Basidiomycetes. Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski. In: MIREK Z. (Ed.) Różnorodność biologiczna Polski. Tom 7. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- WOJEWODA W., ŁAWRYNOWICZ M. 2006. Red list of the Macrofungi in Poland. Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych w Polsce. In: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (Eds.) Red list of plants and fungi in Poland. Czerwona lista roślin i grzybów Polski. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków: 53-70.

Summary:

On the August 1st 2009 in the area of Wejherowo at the south-western edge of Darżlubska Forest (Gdańskie Pomorania, Forestry Administration Wejherowo, Forestry Area Orle, sector ATPOL CA57) a stand of violet chanterelle *Gomphus clavatus* was found. It is located on a steep slope in a thick shadowy beech forest related to *Luzulo pilosae-Fagetum* with a minor addition of common pine *Pinus sylvestris* and spruce *Picea abies*. The species is under strict protection and is also in the national red list of macromyces in the 'endangered' [E] category (Wojewoda, Ławrynowicz 2006). In Polish lowlands there are merely a few locations of that species.



Adresy autorów:

Marcin Stanisław Wilga
Katedra Podstaw Konstrukcji Maszyn i Pojazdów
Politechnika Gdańska
80-233 Gdańsk, ul. G. Narutowicza 11/12
e-mail: mwilga@mech.pg.gda.pl

Mirosław Wantoch-Rekowski
80-394 Gdańsk, ul. Kołobrzeska 56 A/12
e-mail: mirki@mirki.kaszuby.pl
www.mirki.kaszuby.pl